

Pasvik, rieka, ktorá rozpráva o ďalekom severe

Text: Olivier Truc

Pre fotografa a novinára z južnej Európy je rieka Pasvik poslednou hranicou. Céline Clanet, fotografka žijúca v Paríži, a ja, spisovateľ a novinár pochádzajúci z južného Francúzska a žijúci v Štokholme, sme podnikli mnoho ciest na ďaleký sever. Je to región, ktorý jednoducho milujeme. Trávime tam veľa času už viac ako dvadsať rokov. V priebehu rokov sme o ňom často hovorili, ale napodiv sme nikdy nepracovali spoločne.

Nie náhodou sme si pri tejto príležitosti vybrali rieku Pasvik, ktorá tvorí hranicu medzi Nórskom, Ruskom a Fínskom. Z jedného jednoduchého dôvodu: samotná rieka Pasvik rozpráva príbeh nielen ďalekého severu, ale aj celého kontinentu. Nič menej.

Sledovali sme ju od jazera Inari vo Fínsku, kde pramení, až po Kirkenes, kde sa vlieva do Barentsovho mora. Z hlbín Laponska, kde rozpráva históriu, až po Severný ľadový oceán, kde sa stretáva s budúcnosťou.

Značka označujúca hranicu medzi Fínskom a Ruskom, uprostred rieky Pasvik. Foto: Céline Clanet

FSB, túlavé psy a chutné ruské lišajníky

Jazero Inari vo Fínsku, kde pramení rieka Pasvik. Fínsky pohraničník Sauli Honkanen je na svoju hranicu veľmi hrdý.

„Plot je tu príliš vysoký na to, aby ho soby prekonali. Jediní, ktorým sa cez plot podarí prekĺznuť, sú ruské psy, to však nie je problém, tie sa strieľajú.“

Hranica Pasviku sa dá zhrnúť takto: príbehy sobov a psov, ktorí sa snažia prekročiť hranicu, ktorú ľudia uzavreli. Na jednej strane nórske soby, ktoré by chceli využiť bohaté ruské pastviny, nedotknuté od čias studenej vojny, keď Sovietsi od sobov celú pohraničnú oblasť vyprázdňovali. Na druhej strane túlavé psy z Nikel'u, najbližšieho

ruského mesta k Pasviku, ktoré od rozpadu ZSSR prišli o potravu na ruskej strane, a tak sú pri jej hľadaní nútené prekračovať hranice. V oboch prípadoch dochádza ku konfliktom. Na fínskej strane to pripúšťame: „Nedôverujeme Rusom, máme na to veľa dôvodov“.

Stačí prejsť len pár kilometrov na sever a počuť inú melódiu – nórsku pohraničnú stráž čelí tým istým Rusom. „Soviety nás oslobodili a odišli po tom, ako sa tu dobre správali k ľuďom,“ povedal podplukovník Jan Marius Nilsen, veliteľ 700 nórskych pohraničníkov rozdelených do dvoch rôť. „S Rusmi máme iný vzťah ako s Fínmi.“

Táto rieka, jedna z najsledovanejších na svete, je podľa pohraničnej stráže jednou z najpokojnejších. Podivná hranica, tajomný Pasvik. V dávnych dobách bol región Pasvik krajinou Sámov. Skolti boli prvými Sámami, ktorí sa usadili v Pasviku. Na tomto území žili po stáročia, chytali ryby a lovili, chovali niekoľko sobov na prepravu a dojenie. Potom prišli Fíni, Nóri a Rusi so svojimi nárokmi na hranice. A s nimi prišli aj psy.

Mladý nórsky branec poverený hliadkovaním na brehoch rieky Pasvik. Foto: Mgr. Céline Clanet

Aimo, laponský rybár na jazere Inari vo fínsku, kde pramení rieka Pasvik. Foto: Céline Clanet

Egil Kalliainen, pastier sobov z piatej generácie Sámov v údolí Pasvik, vedúci okresu 5A/C, najvýchodnejšieho nórskeho okresu chovu sobov, je jedným z tých, ktorí toto údolie stelesňujú. Dlhý čas bola v tejto oblasti hranica len čiarou na mape a soby sa bez väčších zásahov presúvali z pastviny na pastvinu, z krajiny do krajiny. Pred druhou svetovou vojnou našli soby Egilovej rodiny svoje porasty na území, ktoré vtedy patrilo Fínsku. Pradedo Egila Kalliainena tam žil, až kým Sovietsi v roku 1944 nezabrali Fínom koridor Petsamo. Rodina Egila Kalliainena sa rozhodla presťahovať na nórsku stranu rieky. Dnes sú všetky rodiny v okrese 5A/C fínskeho pôvodu. A podľa Egila Kalliainena soby stále rozumejú fínsky!

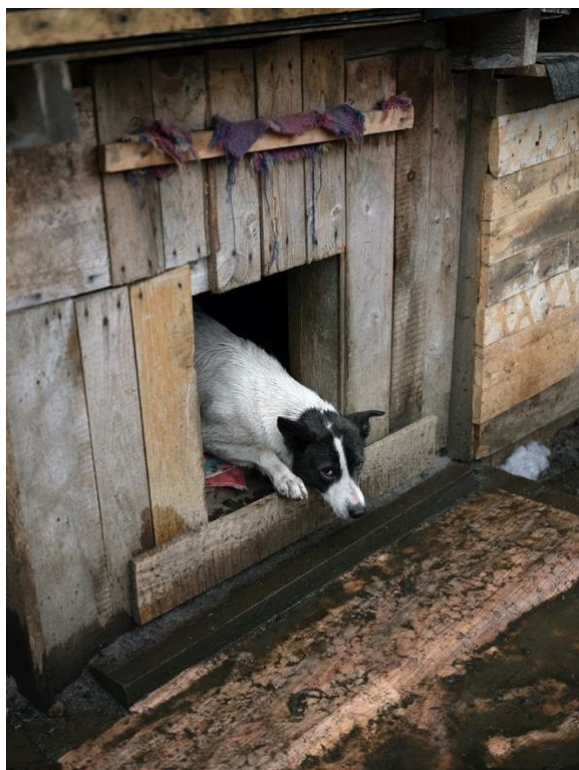

Stádo sobov laponského pastiera Egila Kalliainena, Nórsko. Foto: Céline Clanet

Nie je to len jazyk, ktorý soby nezabudli. Na druhej strane rieky je územie, kde samice rodili. Dnes to už nie je možné, keďže samice rodia v Nórsku. Každý rok si však niekoľko desiatok samcov sobov robí, čo chce, a prekračujú hranice, aby využili ruské pastviny, ktoré sú od vojny nevyužívané.

Nórsky hraničný komisár musí pri každej príležitosti kontaktovať ruskú pohraničnú stráž FSB. Na hraniciach sa potom konajú stretnutia, na ktorých sa dohodne, ako tieto nedisciplinované soby pri hľadaní chutného ruského lišajníka zadržať. Za lišajník totiž budú Rusi požadovať zaplatenie.

Niektorí tvrdia, že za to môžu psy. Ruské túlavé psy, ktoré opustili príslušníci pohraničnej stráže FSB, keď ich prevelili do Čierneho mora. Larisa Vonogradovová šťve Rusov z Nikel'u. Po práci v továrni svoj dôchodok trávi odchytom túlavých psov.

Ako jedna z mála ich u seba vďaka finančným darom dokáže prichýliť viac ako dvadsať. „Ruský štát nepomáha deťom, prečo by mal pomáhať psom?“ Platení poľovníci prichádzajú až z Murmanska, aby zastrelili tých, ktorí sa potulujú po uliciach. Pravidelne prekračujú zakázanú hranicu a útočia na soby Egila Kalliainena. Tomu Larissa neverí: „Nikel'ské psy nemôžu prejsť do Nórska, všade sú alarmy!“. Obrazom hranice je stále múr.

V chovnej stanici Larissy Vinogradovovej v ruskom meste Nikel', kde sa zhromažďujú túlavé psy ohrozujúce rusko-nórsku hranicu. Foto: Larissa Vinogradovová Céline Clanet

Prízraky z tundry, vlečné lode na lov kráľovských krabov a čínske sny

O niekoľko blokov ďalej od Larissiného útulku sníva Rus, tentoraz muž, rovnako ako Egilove soby a túlavé psy, o rieke Pasvik, ale z iného dôvodu. Táto hranica prenasleduje Alexandra Feduchina od detstva, keď ako chlapec odpratával pozostatky vojny. Rieka Pasvik je preňho miestom fantázie. Takmer neprístupná kvôli zákazu pohraničnej stráže.

Alexander Feduchin, ktorý hľadá pozostatky vojakov z druhej svetovej vojny v Nikel'skej oblasti v Rusku. Foto: Céline Clanet

Vo veku 61 rokov je tento Rus posadnutý hľadaním tiel vojakov, ktorí padli počas druhej svetovej vojny na Ličinskom fronte. Desiatitisíce ich zahynulo, keď sa Nemecko pokúsilo obsadiť Murmansk. Od roku 2005 ich našiel 70, ale identifikovať sa mu podarilo len jedného.

Alexander Feduchin založil združenie s názvom „Bojovníci“, označované ako „civilný vlastenecký oddiel“. Chodí v maskáčoch a organizuje výkopové tábory, spájajúce mladých i starých, ktorí v lete celé týždne hľadajú v tundre príznaky minulosti. Je mu však ľúto jedna vec – že nemôže ísť kopať pozdĺž tohto neprístupného pohraničného pásma.

Nepristupný je slovo, ktoré sa Rusom v regióne Nikel' vracia. Samozrejme, ak žijú v Nikeli, majú voľný prístup do nórskeho pohraničného mesta Kirkenesu bez víz. Ale samotná hranica? Jeden koniec sveta. Mentálna hranica, dokonca aj dnes.

Nikel' hraničí s jazerom, ktoré však nie je jazerom, ale skôr akýmsi rozšírením spojeným s riekou Pasvik. Z brehu Nikel'u by sa teoreticky dalo veslovať na člne do dediny Salmiyarvi, kde 200 metrov dlhá úžina spája toto falošné jazero s riekou a s Nórskom. Obyvatelia Nikel'u však o ňom hovoria ako o jazere. Takom, ktoré je uzavreté.

Zlieváreň Nikel', Rusko. V diaľke rieka Pasvik, ktorá tvorí hranicu s Nórskom. Foto: Céline Clanet

A to je jedna zo záhad tejto rieky. Pretože ak pôjdete až na jej koniec, o niekoľko desiatok kilometrov severnejšie narazíte na Kirkenes, malé banícke mestečko, kde akoby celý svet pozýval sám seba. Pri nábreží kotvia ruské vlečné lode loviace kráľovské kraby. Pochádzajú z Murmanska, ale utiekli pred byrokraciou a plávajú pod ruskou vlajkou len kúsok od hotela Thon a policajnej stanice.

*Sergej, ruský rybár loviaci kraby pred svojím vlečným člnom zakotveným v prístave Kirkenes v Nórsku.
Foto: Céline Clanet*

Roman Petričenko a Maxim Antonov patria medzi tých zvláštnych ruských námorníkov, ktorí trávajú týždne na brehu v Kirkenes a čakajú na návrat na more, aby lovili ryby na týchto obrovských modrých trauleroch, alebo na dovolenku do Murmanska, aby si našli svoju priateľku alebo manželku.

Možno jedného dňa, ak budú želania a snahy politických a hospodárskych predstaviteľov v Kirkenes a v regióne úspešné, ak sa Kirkenes zmení na "Singapur Arktídy", ako dúfajú, vystúpia na breh na konci rieky Pasvik ešte väčšie lode. Možno to budú čínske lode, po preplávaní Severnej morskej cesty, ktorá spája Áziu s Európou cez severné Rusko, čím sa skráti čas cesty v porovnaní s cestou cez Suezský prielav, pretože globálne otepľovanie spôsobuje topenie ľadovej pokrývky.

Ruské vlečné lode na lov krabov zakotvené v prístave Kirkenes v Nórsku. Foto: Céline Clanet

Rieka Pasvik, najsevernejšie pohraničie Fínska, Nórska a Ruska. Mapa: Mapka: The Barents Observer

Ak by sa mali splniť sny Kirkenesu, musela by sa cez Laponsko vybudovať železničná trať. To vyvoláva odpor laponských chovateľov sobov a ochrancov životného prostredia. Zrazu sme d'aleko od niekoľkých sobov, ktorí prekračujú hranicu, ktorú nepoznajú.

Po tom, čo sa rieka Pasvik stala dejiskom konfrontácie medzi dvoma veľmocami, by sa tak mohla stať symbolickým divadlom novej bitky iného druhu, medzi dvoma svetovými víziami.

Článok "Pasvik, rieka, ktorá rozpráva o ďalekom severe" bol uverejnený v internetových novinách The Barents Observer. Dostupné online: <https://thebarentsobserver.com/en/node/6721>